

ATATÜRK'ÜN DENİZLİ ZİYARETİ*

Mithat AYDIN**

Sayın Valim, Sayın Belediye Başkanım, Sayın Rektörüm, ilimizin çok kıymetli protokol üyeleri, Sevgili öğrenciler hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli'ye ziyaretleri konusuna değinmeden önce, onun genel olarak yurt gezileri hakkında birkaç not düşmek istiyorum. Mustafa Kemal Atatürk, gerek Milli Mücadele döneminde, gerekse Milli Mücadele sonrasında 52 il merkezine ziyaret tertip etmiştir. Bu illerden bazılarında birkaç kez gitmiştir. Aynı zamanda da bazı büyük kasabalara ve ilçelere de ziyaret yapmıştır bu söylemiş olduğum şehir merkezlerinin dışında. Düzenlemiş olduğu ziyaretlerde kimi illerde birkaç gün kalırken, bazı illerde birkaç hafta, bazılarında da birkaç ay kaldığı görülmüştür.

Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk'ün gezilerinin iki temel dayanağının olduğunu belirtmek isterim. Öncelikle Atatürk'ün yurt gezileri onun milli egemenlik düşüncesinden, milli egemenliğe olan inancından beslenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, gerek Milli Mücadele yıllarında, gerekse sonradan temel olarak yaptığı bütün eylemlerinde milletin kendisinden güç almıştır. Ne saltanat, ne de hilafet, "milletin azmi ve kararı" dediği milli kaynaktan güç almıştır ve buradan beslenmiştir. Gerek Trablusgarp'ta, gerek Çanakkale'de, gerekse de İstanbul'da bulunduğu yıllarda bu düşüncesini açık bir şekilde ifade ettiğini görüyoruz. Örneğin, İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edildiği gün Mustafa Kemal, "*Anadolu'ya gideceğim, milleti gerçek durumdan haberdar edeceğim*" demiştir. Burada dikkate aldığı nokta millet ve milletin kendisi olmuştur. Nitekim Samsun'a ardından Havza, Amasya, Erzurum ve Sivas Kongreleri ve mitinglerinde, yürüttüğü bütün faaliyetlerinde, almış olduğu kararlarda ve demeçlerinde hep milletin azim ve kararına vurgu yapmıştır. Bakınız Mustafa Kemal'deki milli egemenlik düşüncesini çok açık bir örnek vererek devam etmek istiyorum. İstanbul işgale edildiği zaman, 20 Mart'ta, Anadolu'ya geçen daha doğrusu Anadolu'ya kaçan dönemin gazetecilerinden Yunus Nadi, Mustafa Kemal'in yanına Ankara'ya geliyor. Bakıyor ki Mustafa Kemal, meclisi toplamaya çalışıyor, buna şaşırıyor tabii. Neden şaşırıyor çünkü ülke işgal altında sizin neye ihtiyacınız var: Silahlı kuvvetlere ihtiyacınız var. Yani bir an önce orduyu toplamanız gerekiyor. Diyor ki, "Paşam neden orduyu toplamıyorsunuz? Niçin meclisle uğraşıyorsunuz?" Bunun üzerine Mustafa Kemal "önce meclis demiştir." Yani millet iradesinin tecelligâhı olan meclisi öne almıştır. Bu bakımdan Mustafa Kemal'i çağlar ötesi bir değer yapan asıl nokta, onun millet iradesinden güç alması ve milletin ruh derinliğine inmesidir.

* Denizli Valiliği'nin Atatürk'ün Denizli'ye Gelişinin 83. Yıldönümü münasebetiyle düzenlemiş olduğu program kapsamında 4 Şubat 2014 tarihinde Çatalçeşme Oda Tiyatrosu'nda verilen konferans metnidir.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, DENİZLİ.

Gezilerinin ikinci önemli dayanağı ise; Mustafa Kemal Atatürk gezilerini yapacağı inkılaplarının bir aracı olarak görmüş olmasıdır. Adeta elinde tebeşir, kent kent, kasaba kasaba, okul okul, sınıf sınıf dolaşarak, kara tahtanın başına geçerek milletine başöğretmenlik yapmıştır. Çünkü asıl savaş şimdi başladı dediği mücadelesi, Milli Mücadele'den sonra muasır medeniyetler düzeyinin üstü olan "medeniyet" savaşlarıdır. Bu nedenle de O, milletine başöğretmenlik yapacaktır.

Bütün bunlardan sonra özellikle Milli Mücadele'den sonra etrafında bulunanlar 'Paşam sen yaptın, sen başardın, sen büyüksün, sen şöylesin, sen böylesin.' dediklerinde bakınız Mustafa Kemal başarıyı kime mal ediyor. Başarıyı halkına mal ediyor. Adana ziyaretinde 1923'te hemen Milli Mücadele'nin ardından şunları söylüyor *"Bilhassa milletin ve kahraman ordumuzun elde ettiği başarının benim şahsımda temsil edilmiş olduğunu görmekten dolayı hassaten teşekkür ederim. Fakat bir noktayı kaybetmek mecburiyetindeyim ve ehemmiyetli olarak arz ederim ki, bütün bu muvaffakiyet yalnız benim eserim değildir ve olamaz da. Bütün başarı milletin azim ve imanı ile tevhid-i mesai etmesindedir. Kahraman milletimizin ve güzide ordumuzun elde ettiği başarıdır."* Mustafa Kemal'i büyük yapan ve çağlar ötesi bir değer haline getiren özelliği de budur.

Mustafa Kemal Paşa'ya acaba Denizli'ye ziyaret etme düşüncesi ne zaman ortaya çıkmıştır? Bunu Milli Mücadele dönemi yıllarında görüyoruz. Ancak bu doğrudan doğruya şehrin ahvalini görmek için değildir. Batı cephesindeki durumu görmek için, Afyon, Uşak ve Denizli'ye bir ziyaret tertip edeceği anlaşılıyor; fakat bu gerçekleşmiyor. Konya Ayaklanması, Atatürk'ün dikkatini başka noktaya çekmek mecburiyetinde bırakıyor ve diğer taraftan Atatürk'ün İzmir' e geldiği birkaç gezi sırasında, Denizli'den İzmir' e giden heyetler Mustafa Kemal Paşayı misafir etmek istediklerini söylüyorlar. O da bir gün geleceğini ve Denizli'de bir gün kalacağını dolayısıyla "biraz sabredin" diyerek onların gönlünü okşuyor.

Mustafa Kemal Paşa'nın fiilen Denizli'ye iki ziyareti vardır. Bunlardan ilki 6 Mart 1930'dadır. Aslında bu gezisi doğrudan Denizli'ye olan bir gezi değildir. İzmir, Antalya oradan da Silifke'ye uzanan bir gezinin parçasıdır. Yani güzergâhı üzerinde bulunan Denizli'den geçerken yarım saat bir mola vermesiyle yapılan bir ziyaret diyebiliriz. Burada Mustafa Kemal Paşa'ya büyük bir kalabalık eşlik etmiştir. Tren garını dolduracak kadar kişi gelmiştir ve şehrin ileri gelenleri özellikle Mustafa Kemal Paşa'yı misafir etmek istediklerini söyleyince o da yakında Denizli'yi özel olarak ziyaret edeceğini ve onlarla özel olarak görüşeceğini söyleyerek bir anlamda Denizlilerin gönlünü almıştır.

Mustafa Kemal'in doğrudan doğruya Denizli'ye ziyareti bugün 83. Yıldönümünü kutladığımız 4 Şubat 1931'dedir. Bu gezinin iki temel neden vardır. Bunlardan biri 1929 Dünya büyük ekonomik kriziydi. Gazi Mustafa Kemal Paşa batıda krizin sonuçlarını, halkın ekonomik durumunu görmek istiyordu. Bir diğeri ise 23 Aralık 1930'da bütün milleti derinden yaralayan ve Mustafa Kemal'i de çok üzen, İzmir Menemen'de bir ayaklanmanın cumhuriyete karşı cereyan etmesiydi. Bu ayaklanma sonuçlarını da görmek istiyordu Denizli'de. Bunlar belki

de süreci hızlandırmıştı. Mustafa Kemal'in çeşitli demeçlerinde ısrarla Denizli'ye geleceğini söylemesi de manidardır. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in düşünce dünyasına baktığımız zaman aslında Denizli'nin önemli ve özel bir yeri vardır. Çünkü Denizli, Milli Mücadele'nin başından beri Kuva-yı Milliye'nin yanında yer almıştır ve Mustafa Kemal'in yanında bulunmuştur. Özellikle bakınız. İzmir'in işgaline ilk tepkiyi veren Denizli'dir. İşgalin duyulmasından sadece altı saat sonra burada dönemin müftüsü Ahmet Hulusi Efendi bir cihat fetvası yayınlamıştır Bayramyerinde. Müdafaa-i Hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin ilk şubelerinden biri de burada açılmıştır. İzmir'in işgalinden birkaç gün sonra Denizli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir beyannamesi var. Beyannamede çarpıcı bir ifade vardır. Denizli, Müdafaa-i hukuk ve Redd-i İlhak cemiyetlerinin beyannamesinde şöyle deniyor: *“Düşmanı evvela Menderesten bu tarafa çevirmemeye sonra vilayetten temizlemeye karar verdik... Bugün ya mertçesine ölmek ya da şerefle, namusla yaşamayı azmettik.”* Buradan da anlaşıldığı gibi Denizli Atatürk'ün ifadesiyle *“istiklal-i tam”* yani tam istiklal düşüncesindedir.

Mustafa Kemal, Menemen olayından birkaç gün sonra yani 27 Aralıkta İzmir'e gelmiştir. Doğrudan doğruya isyanın etkilerini görmek istemiştir. İzmir'e geldikten sonra Ankara'ya dönmemiş, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne Şubat ayı içinde Batı Anadolu' da bir gezi planlamasını istemiştir. 1 Şubat'ta bu talimatı vermiştir. 2 Şubatta Genel Sekreterlik Aydın ve Denizli'ye bir telgraf çekmiştir. Bu çerçevede gezi çok detaylı planlanmıştır. Yani ne zaman geleceği, maiyetinde kimlerin olacağı, yemeğine kadar çok detaylı bir plan yapılmıştır. Bu telgrafın dikkat çekici yanı ise gezi sırasında resmi ya da yarı resmi bir törenin yapılmasının istenmemiş olmasıdır. Özellikle telgrafta bunun Mustafa Kemal'in bir arzusu olduğu belirtilmiştir. Ama Denizliler buna çok riayet etmemiştir. Dönemin gazetesi olan Denizli gazetesinde de görüldüğü gibi, Denizliler büyük bir coşku ile Gazi Paşa'larını karşılamışlardır.

Gezi İzmir'den başlamıştır. Gazi'nin treni öğleden sonra 3 sularında Aydın'a ulaşmıştır. Burada Mustafa Kemal çeşitli gezilerde bulunmuştur. Bu gezilerin biri de Aydın Türk Ocağı'na olmuştur. Bu arada Mustafa Kemal'in, ocağın bir kültür merkezi olması ve ülkenin gelişimi ve gidişatı konusunda büyük umutlar beslediğini belirtelim. Aydın Türk Ocağı'na geldiğinde Mustafa Kemal'in canını sıkan bir olay meydana gelmiştir. Türk Ocağı'ndaki birkaç kişi, Mustafa Kemal Paşa'ya *“Paşam, harcırahımız ve vasıtamız olmadığı için köylere gidemiyoruz”* deyip uzak yerlere gidecek bir otomobil tahsis edilmesini isteyince Mustafa Kemal aniden sertleşmiş ve demiştir ki *“Siz gidemiyorsunuz ama, bir sürü yobaz ayağına çarışını çektiği gibi, sırtında torbasıyla karanfil vs. satıyorum diye inkılabı köstekleyen yayınlarla köyleri adım, adım dolaşiyor. Sizin bu uğurda en küçük tedbiriniz yok.”* Galiba canı da sıkıldığı için o gün geceyi trende geçirmiştir; yani şehirde kalmamıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 4 Şubat 1931'de Saat 8:30'da Aydın'dan Denizli'ye gitmek için yola çıkmış ve oradan Nazilli'ye uğramıştır. Çok kısa Nazilli ziyaretinden sonra Denizli'ye hareket etmiştir. Dolayısıyla Büyük Ege Gezisi de dediğimiz bu gezinin üçüncü ayağı Aydın ve Nazilli sonra Denizli olmuştur. Saat 13:00'de tren

Denizli garına ulaşmıştır. Garda kendisini dönemin valisi Halit Bey ve Belediye Başkanı Mustafa Nail Bey başkanlığında şehrin ileri gelenleri, öğretmenleri, öğrencileri ve halktan izdiham boyutunda büyük bir kalabalık karşılamıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın Denizli'ye geldiği 1930'lu yıllarda acaba Denizli'nin durumu neydi? İster istemez böyle bir sorunun açıklanması söz konusudur. 1933 tarihli Devlet Salnamesi'ne göre Denizli'nin nüfusu 15.704'dir. Ancak bu oranı 1927 ve 1935'te sayımlarıyla karşılaştırdığımızda düşük görünmektedir. Çünkü 1927 genel nüfus sayımında Denizli nüfusu 19.914, 1935'te ise 26.864'tür. Bu noktada herhalde şunu söyleyebiliriz. 1930 başlarında Denizli'nin nüfusu 20.000 civarında olsa gerektir. Şehirde bir orta okul, bir köy mahalle mektebi, altı ilkokul, iki hastane, dört hamam, bir kütüphane vardır. 897 mağaza ve dükkan, 1 sinema ve tiyatro, 19 han ve otel mevcuttur. Belirtmek gerekir ki, bu tarihlerde han ve otellerin sayısı Denizli'nin bir ticaret şehri olduğunu göstermektedir. Ayrıca şehirde 14 fabrika ve 17 fırın bulunmaktadır. Salnamede bazı ilginç veriler söz konusudur. Belki bu veriler Denizli Büyük Şehir Belediye Başkanımın da belki ilgisini çekecektir. Şehir elektrikle aydınlanmakta ve şehirde 355 elektrik lambası bulunmaktadır. Temizlik işini 15 amele yapmakta ve bunun için de belediyenin 7 tane arabası bulunmaktadır. Perşembe ve Pazar olmak üzere haftada iki gün Pazar kurulmaktadır. Ankara'nın imar planını hazırlayan Jansen'in fotoğrafları da Denizli'nin 1930'lu yıllarına ışık tutmaktadır. 1935 yılında Denizli'ye gelip imar için bazı incelemeler yapmıştır. Fakat daha sonra imar işinden vazgeçmiştir. Ama çektiği fotoğrafları dönemin belediye başkanına göndermiştir. Bugün bu fotoğraflar Coşkun Önen Arşivi'nde bulunmaktadır. Fakat bu fotoğrafların Coşkun Önen'e ait olmadığını, doğrudan doğruya Jansen'e ait olduğunu belirtmekte yarar vardır. Bu fotoğraflar, muhtemelen Mustafa Nail Bey'in çocuklarından ya da torunlarından Coşkun Önen Bey'e intikal etmiştir olmalıdır.

Dönemin vilayet gazetesi olan Denizli Vilayet Gazetesine bakıldığında büyük puntolarla Mustafa Kemal Paşa'nın Denizli'ye gelişini müjdelediği görülmektedir. Yazıda birkaç husus var dikkatinizi çekmek istediğim. Birincisi, 2 Şubat tarihli telgrafta ifade edilen Mustafa Kemal Paşa'nın herhangi bir tören ya da merasim istemediği şeklindeki ricası burada da belirtilmiştir. Fakat Denizlililer evlerini, mağazalarını, ticarethaneleri, kapılarını, pencerelerini bayraklarla süslemiş, büyük bir heyecan ve coşkuyla Gazi Paşalarını karşılamışlardır.

Gezi Çarşamba günü gerçekleşmiştir. Pazar gününden itibaren zaten Mustafa Kemal'in şehre geleceği duyulmuş ve hazırlıklar başlamıştır. Gazetede de bunlar tek tek kaydedilmiştir. "Mustafa Kemal Paşa geldi, herkes neşeye, sevinçle onu bekledi" şeklinde not düşülmüştür. 5 Şubat tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde de yine Mustafa Kemal'in Denizli ziyareti manşetten verilmiştir..

Şimdi Denizli'ye gelenlere baktığımız zaman Atatürk'ün kalabalık bir maiyetinin olduğunu görüyoruz. Genel Sekreter Tefik Bey, Başyaver Resul Bey, Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Bey, Sinop vekili Recep Zühtü Bey, Tahran eski elçisi Mahmut Şevket Esendal vs. Atatürk'ün manevi kızlarından Afet (İnan) Hanım

da geziye katılanlar arasında yer almıştır. Kendisi geziye önce katılmayacağını söylemişse de daha sonra bu kararından vazgeçerek o da son anda geziye dahil muştur. Listenin sonlarında üç kişi dikkatimizi çekmektedir. Bunlar: Anadolu Ajansından Kemalettin Bey, Foto Cemal ve sinemacı Kenan Bey'dir. Yani Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli'ye ziyareti kayıt altına alınmıştır. Buna ilişkin bazı fotoğrafları biliyoruz. Fakat bunun görüntüsünün de olması gerekmektedir. Bazı meslektaşlarımız, benim de bilgim dahilinde Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği nezdinde girişimleri olmuştur. Galiba Denizli Belediyesi'nin de bir girişimi olmuştur. Fakat Cumhurbaşkanlığı arşivinde ziyarete ilişkin görüntünün olmadığı bilgisi alınmıştır. Marmara Üniversitesi'nin Atatürk'ün yurt gezilerine ilişkin bir proje yaptığı biliniyor. Ancak orada da bu görüntülere rastlanmamıştır. Denizli gezisine dair görüntülerin mutlaka olması gerekmektedir. Çünkü Atatürk'ün maiyetinde bulunanlara baktığımız zaman bunlar Nazilli'de, İzmir'de, Aydın'da görüntü almış, Denizli'de niçin almamış olsunlar. Bu mümkün değil, fakat belki ileriki yıllarda bunlara sahip olacağız.

Evet büyük bir coşku ve sıcaklıkla, halkın deyimiyle Sarı Paşaları karşılanmıştır. Geldikten sonra bir öğrenci kısa bir konuşma yapmıştır: "Hoş geldiniz Gazi Babamız" şeklinde. Bu çok manidar bir başlıktır. Atatürk'ün millete babalık eden vasfıyla anılması. Ben Atatürk'ün ölümü vesilesiyle 10 Kasım'dan sonraki bazı yerli ve yabancı gazeteleri taradım. Bunların bir kısmı o dönemlerde bizim basına da yansımıştır. Dikkate değerdir ki, bunların bir kısmı da Atatürk için babalık vasfını kullanmışlardır. Yani "Türklerin Babası Öldü" şeklinde manşet atmış kimi gazeteler. Ben burada çok çarpıcı bir örnek vermek istiyorum. Atatürk'ü de gören bir batılı gazeteci Novielle Roger, Atatürk'ün ölümünden sonra şöyle bir makale ele almıştır: "Türklerin Babasının Kıymetli Hatıraları". Gazetenin editörü haberi şöyle vermiştir. "Gazetemizin Cenevre şubesinde Novielle Roger birkaç defa Atatürk tarafından kabul edilmiştir. Onu görmüş ya da onun hayatını tetkik etmiş olanlar için Mustafa Kemal Atatürk yani Türklerin babası devrimizin, belki de tüm devrimlerin büyük adamıdır."

Atatürk'ün trenden inişiyle beraber onu gözlemleyen bazı fotoğrafçılar, gazeteciler vardır. Olayın tanıklarından Rıza Akın Atatürk'ün trenden inişiyle ortaya çıkan ortamı şöyle tarif etmektedir: "*4 Şubat 1931 Çarşamba günü ATA'yı karşılamak üzere yüzlerce kişi istasyon caddesini doldurmuş, sel gibi akıyordu. Ben de o günün imkânlarıyla sağladığım bir stüdyo fotoğraf makinesi ile istasyona indim. Öyle müthiş bir kalabalık vardı ki, bu durumda ATA'nın fotoğrafını çekebilmenin imkânı yoktu. ATA'yı getiren özel tren tahminen 13.00'e doğru istasyona girdi. Trenden önce muhafız erleri ve koruyucu polisler indiler. Vagonlara deyecek kadar yaklaşan kalabalığı zorla geriye çektiler. Atatürk, beraberindekilerle trenden indiler. Bu sırada kalabalık içinden bir çocuk sesi 'Eziliyorum, kurtarın ben ölüyorum' diye bağıyordu. Kalabalık o kadar çok ve kesif idi ki, ezilenler bile olmuştur. Ben hemen çocuğun olduğu yere koştum, kalabalık arasından çekip kurtardım. Atatürk, istasyonda önce yaya olarak yürüdü. Bu sırada elimdeki fotoğraf makinesi ile bir fotoğrafını çekmeye muvaffak oldum.*" Görüldüğü gibi

Mustafa Kemal'in Denizli'ye gelişi muazzam kalabalığın iştirak ettiği, büyük bir coşku ve şölen havası içinde gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa trenden inip kalabalığı selamladıktan sonra İstasyon Caddesi'nden o zaman Fırka binası denilen bugün Atatürk Etnografya Müzesi olarak bildiğimiz binaya gelmiştir. Orada bir yorgunluk kahvesi içip ziyaretlerine başlamıştır.

İlk ziyareti, bugün Tugayın olduğu yerde yer alan o zamanki 51. Piyade ve 33. Topçu Alayı'na gerçekleşmiştir. Bu alaylar Isparta'daki 5. Kolordu'ya bağlıydı. Bu sırada 5. Kolordu komutanı Tümgeneral Mustafa İzzet Bey de burada hazır bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa askeri selamlamış, kendilerinden malumat almış ve buradan bugünkü Denizli Lisesi'nin bulunduğu Orta Mektep'e geçmiştir. Orta Mektep bugünkü Denizli Lisesi olarak bilinmektedir. Tarihi bina olarak ifade edilen Orta Mektep'e geldiğinde binanın hemen girişinde sağdaki iki derslikte ders dinlemiş ve öğretmen ve öğrencilerle sohbet etmiştir. Bugün bu iki sınıfımız müze haline getirilmiştir. Açıkça ifade edeyim ki, bu müzeler Denizli'nin iftihar levhalarıdır. Denizli'nin onurunun ve özgürlüğünün ifadesidir. Atatürk'e ve onun anısına tarihî bağlılığı ifade etmektedir. Ben bu müzelerde birkaç ay çalışma imkânı buldum. Bu okul Osmanlı döneminde Denizli idadisi olarak eğitim vermiştir. Bugün ortaokul ile lise arasına denk düşen bir okuldur. Bunların tarihini yazmak için müzede çalışırken burada çok önemli evrakların burada bulunduğunu gördüm. Osmanlı dönemine kadar giden defterler var. Öğrencilerin şahsi dosyaları, imtihan cetvelleri vs. Cumhuriyet'in ilk dönemlerine ait defter ve belgeler de mevcuttur. İşte tekrar belirtmek gerekirse bu lisemiz Denizli'nin hafızası ve iftihar kaynağıdır.

Mustafa Kemal Paşa buradan öğle yemeği için Çamlık'a geçmiştir. Yemekten sonra Çamlık'ta küçük bir gezinti yapılmıştır. Oranın havasını, tabiatını oldukça beğenmiştir. Daha sonra öğleden sonraki gezilerine devam etmiştir.

Öğleden sonraki gezilerinde ilk gezisi vilayete olmuştur. Burada kendisini Halit Bey karşılamıştır. Mustafa Kemal Paşa, özellikle iki noktada halkın durumunu öğrenmek istiyor. Birincisi 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin halk üzerindeki etkisi, yani halkın ekonomik hali ve şehrin ticari durumu, ikincisi ise Menemen Olayı. Bu çerçevede şehirdeki güvenlik durumunun hangi noktada olduğunu öğrenmek istiyor.

Şunu biliyoruz, Mustafa Kemal Paşa vilayetten ayrılırken büyük bir memnuniyetle ayrılmıştır. Zaten Belediye Denizli hakkındaki de memnuniyetini doğrulamaktadır.

Buradan önce Cumhuriyet Halk Fırkası kaza merkezine, sonra da o zamanlar Memleket hastanesi olarak bilinen Denizli hastanesine geçiyor. O zaman Hamdi Bey, hastane müdürüdür. Daha sonra soyadı kanunuyla Berkman soyadını almıştır. Hamdi Bey hastaneyi gezdirmiştir. Atatürk bütün koğuşları gezmiş, hastaları ziyaret etmiş, kendilerine şifa dilemiştir. Onlarla sohbet etmiş, onlarla adeta hasta yakını gibi ilgilenmiştir. Ayrılırken de Hamdi Bey'e hastanenin düzeni ve temizliği konusunda teşekkür etmiştir.

Atatürk'ün Denizli Ziyareti

Mustafa Kemal, buradan Denizli Belediyesi'ne geçmiştir. O zamanlar Belediye bugünkü Sümer Park'ın olduğu yerdedir. Mustafa Kemal buraya geldiğinde meydanda muazzam bir kalabalık vardır. Onları selamlayıp içeri girmiş, burada halktan ve özellikle esnaftan temsilcilerle görüşmüştür. Görüşme bizzat Mustafa Kemal Paşa'yla olmuştur. Mustafa Kemal, halkın ve şehrin sorunlarını Mustafa Nail Bey'den dinlemiş ve ayrılırken önemli bir konuşma yapmıştır Mustafa Nail Beye. Diyor ki: *"Gerek geçen defaki gelişimde, gerekse bugün Denizli halkının, hakkımda gösterdiği hissiyattan mütehasşıs oldum. Teşekkür ve muhabbetlerimin muhterem halka iblağını rica ederim. Sizinle fazla konuşmağa hacet görmedim. Zira hakikati anlamış ve fırkamıza tamamen merbut bir muhit içinde bulunduğumu hissediyorum. Allahaismarladık arkadaşlar."* Şimdi bu konuşmasının son kısmının önemli ve en çarpıcıdır. Çünkü Mustafa Kemal, Menemen olayının akabinde Denizli'nin Cumhuriyet'e bağlılığını bizzat müşahede etmiştir. Bu suretle memnuniyetini ve sevincini dile getirmiştir.

Son gezi planı içerisinde, son uğradığı yer bugünkü Bayramyeri, Kaleiçi'dir. Burada özellikle Kaleiçi'nde esnafları ziyaret etmiştir. Burada ticaretin durumunu, esnafın durumunu kendisinden duymak istemiştir. Denizli Çarşısı deniliyor o zaman. Buradaki gezisini tamamladıktan sonra geceyi geçirmek için tekrar Fırka Binasına gelmiştir. Bu ara akşam olmuştur tabii. Denizliler Gazi Paşa'sını rahat bırakmamıştır yine. Akşam Fırka Binasının etrafı muazzam kalabalık ile dolmuş, fener alayı düzenlenmiş ve sevinç gösterilerinde bulunulmuştur. "Var ol halaskâr (kurtarıcı)", "Ulu Gazi" gibi tezahüratlar yapılmıştır. Halbuki 2 Şubat'taki telgrafta herhangi bir gösterinin, resmi ya da yarı resmi bir törenin yapılması istenmemiştir; fakat Denizli Gazetesi'nde de ifade edildiği gibi gayri ihtiyari ve tabii olarak Denizliler hissiyatını, heyecanını Gazi Paşalarına sahip çıkarak adeta bağrımlarına basarak ifade etmişlerdir.

5 Şubat 1931Perşembe günü 09:30'da Mustafa Kemal Paşa özel treniyle İzmir'e hareket etmiştir. Buradan da gezisinin son ayağı olan Balıkesir'e geçecektir.

Evet saygıdeğer misafirler, bugün devletimizin kurucusu, milletimizin önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün Denizli'ye gelişinin 83. Yıldönümünü aynı heyecan, gurur ve mutlulukla kutlarken, Atatürk'ün Denizli'ye gelişinin tarihi sürecini ortaya koymaya çalıştık. Teşriflerinizden dolayı hepinize tekrar teşekkür ederim.